

Pokrof

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

JAARGANG 55

NUMMER 1

JAN. - FEB. 2008

- 3 Pelgrimage van de hoop**
– Joachim Persoon
- 6 Vader Pachom** – Paul Baars
- 9 Kinderen geven kleur aan geloven** – Rostislav M. Girvel
- 12 Opdracht des Heren**
– Peter Peelen sj
- 15 Zoeken naar de spirituele impuls** – Interview met T. Kochetkova

Tatiana Kochetkova
voor het Louis Bolk
Instituut te
Driebergen.
(Foto: L. van
Leijsen)

- 18 Pedagoog van het innerlijk**
– Alfons Brüning
- 21 Ravenna 2007** – Leo van Leijsen
- 22 Korte berichten**
- 23 Liturgieagenda**

Voor het nieuwe jaar 2008 wenst de redactie van Pokrof u inspiratie en gezondheid. U ontvangt hierbij het eerste nummer van inmiddels de 55e jaargang van Pokrof.

In dit nummer beschrijft Joachim Persoon de pelgrimstocht die hij in het kader van het de viering van de millenniumwisseling (12 september 2007 in de Westerse jaartelling) in Ethiopië heeft gemaakt met 'Amen Ethiopia'. Het werd een pelgrimage van de hoop. Paul Baars kijkt naar aanleiding van het overlijden van vader Pachom terug op zijn leven en werken. Na allerlei omzwervingen werd vader Pachom orthodox en stichtte hij in 1972 in Sint Hubert het Eliasklooster. In een daarop volgend artikel kijkt Rostislav M. Girvel naar aanleiding van zijn verblijf in Nederland in het kader van de tentoonstelling 'Kinderen geven kleur aan geloven' terug op dit geslaagde bezoek. Peter Peelen sj. nodigt in zijn meditatie de lezers uit 'mee te schilderen' aan een icoon van de Opdracht des Heren in de Tempel. Filosofe Tatiana Kochetkova vertelt in een interview dat Pokrof met haar had, over de spirituele impuls die zij gevonden heeft bij de auteurs van de Zilveren Eeuw van Rusland. Alfons Brüning verkent in zijn artikel over Hryhorij Savyc Skovoroda (1722-1794) de geestelijke weg en het originele element in het denken van deze filosoof die in Oekraïne in hoog aanzien staat. Tenslotte belicht Leo van Leijsen de katholiek-orthodoxe dialoog die in oktober 2007 te Ravenna heeft plaatsgevonden.

Redactie Pokrof

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Redactie: Wil van den Bercken, Dolf Bruinsma, Geert van Dartel (waarnemend hoofdredacteur), Josephien van Kessel, Dolf Langerhuizen, Leo van Leijsen (redactiesecretaris), Helen Murre-van den Berg, Huub Vogelaar.

Administratie en redactiesecretariaat:
Katholieke Vereniging voor Oecumene,
Walpoort 10, 5211 DK 's-Hertogenbosch, tel. 073-6136471, e-mail: secretariaat@oecumene.nl,
internet: <http://www.oecumene.nl>.

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingen dienen vóór 1 december in 's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven.
De abonnementsprijs is €15,-, giro 5679145 (codes voor overboekingen vanuit buitenland: IBAN: NL 13 PSTB 0005679145 BIC: PSTBNL21) t.n.v. Tijdschrift Pokrof, 's-Hertogenbosch. Voor België: 001-3309231-55, Pokrof t.n.v. Jef Devisscher, Ieperstraat 24, 02300 Turnhout, tel. 014-413927. Opmaak: VANDARTEL, Amsterdam
Drukwerk: Van Stiphout, Helmond.

'Amen Ethiopia'

Pelgrimage van de hoop

Den Haag. Met het Vredespaleis in de rug, wordt de blik feestelijk al gericht op het verre einddoel: Ethiopië. (Foto: Archief J. Persoon)

In 2007 vond naar aanleiding van de viering van de millenniumwisseling (in onze jaartelling op 12 september jl.) in Ethiopië, 'Amen Ethiopia' plaats, een pelgrimstocht van de hoop. Vanuit Den Haag vertrokken vier auto's via Rome, Istanbul en Jeruzalem naar Addis Abeba.

Onderweg ontmoeten zij vele hoogwaardigheidsbekleders, waaronder Samuel Kobia, de paus, de oecumenisch patriarch van Constantinopel, de vicemoefi van Istanbul en de sjeik van El-Azhar in Egypte. Op het Meskelplein in Addis Abeba werd de pelgrimstocht onder enorme mediabelangstelling afgesloten met een groots evenement. Joachim Persoon, een Nederlands theoloog en ethiopioloog die publiceert in het Engels, maakte deel uit van de groep pelgrims. Hij doet verslag van deze enerverende reis.

Ethiopië is op velerlei wijzen een uniek land. Het heeft een bijzondere identiteit behouden doordat het een eigen kalender heeft. "De

Ethiopische nationale kalender is een van de oudste en tot op heden bestaande kalenders in de menselijke geschiedenis, die zijn originaliteit met onwankelbare kracht heeft behouden"¹, zo de uitzonderlijke mogelijkheid scheppend het Ethiopische millennium te vieren. Hoewel afkomstig uit Koptisch Egypte is het een authentiek product van volkscultuur dat een nationale solidariteit weerspiegelt. Met de millenniumviering klonk een fundamentele gedachte door heel Ethiopië: het millennium zou de renaissance van Ethiopië moeten markeren. Alleen kalme te kan de condities scheppen voor het ontwikkelen en introduceren van iets nieuws. De uitgebreide media-aandacht voor het millennium schiep speciale kansen voor samenwerking tussen Ethiopiërs in eigen land en in de diaspora en met anderen die Ethiopië een warm hart toedragen. Zo is het 'Amen Ethiopia' initiatief geboren: een tastbare uitdrukking van solidariteit, vrede en hoop op een nieuw begin, terwijl het tegelijkertijd al het goede in het Ethiopische erfgoed beamde (de letterlijke betekenis van het woord 'amen').

¹ W. Emiru, *Ethiopia Through the second Millennium Critical Assessment*, Addis Abeba 2007, p. 4. (Noot redactie: de Ethiopische kalender verschilt ruim 7 2/3 jaar met de onze. Het jaar begint in het vroege najaar en heeft 13 maanden. Hij is gebaseerd op de juliaanse kalender en loopt in de data van kerkelijke feesten dan ook 13 dagen 'achter' bij onze gregoriaanse kalender. Daarbij komt ook dat in de traditionele dagindeling het tellen van de uren begint in de ochtend en niet om middernacht.)

Ethiek

De eerste twee millennia van de Ethiopische geschiedenis zijn gekenmerkt door regimes van 'bloed en staal' die in stand werden gehouden door de strategische inzet van macht, met name gedurende het communistische tijdperk (1974-1991). Het derde millennium zou de macht zijn legitimiteit moeten verlenen op grond van de wil van het volk, door in plaats van spierballen een ethiek te ontwikkelen van redelijkheid, dialoog, kennis, bemiddeling, verzoening en consensus. Het 'Amen Ethiopia' initiatief begon met een reeks seminars door prof. Hezekiah Assefa, wereldberoemd expert op het gebied van vrede en verzoening. Ondertussen waren gedeelten van de Ethiopische diaspora tégen deelname aan de vieringen, omdat talloze politieke vluchtelingen nog steeds wegwijnden in staatsgevangnissen. Maar kort voor ons vertrek werd een groot aantal politieke gevangenen vrijgelaten. Dat creëerde een gunstig moment voor verzoening, wat het 'Amen Ethiopia'-initiatief ten goede kwam.

Veertig dagen

Op 29 juli 2007 verzamelde zich voor het Vredespaleis in Den Haag een menigte enthousiast met vlaggen zwaaiende mensen rond vier hagelnieuwe witte *four-wheel-drives*. Dit was de start van een 'pelgrimage van hoop', een veertig dagen durende autotocht naar Ethiopië. Kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders hielden toespraken, zij vergeleken de pelgrims onder andere met de Wijzen uit het Oosten die de ster van de hoop volgden (zoals in Jezus' geboorteverhaal in het evangelie). De opzweepende klanken van een Amhaars lied werden gehoord, gecomponeerd door een van de leden van de groep. Iedereen viel in bij het refrein, dat steeds

Rome. Paus Benedictus XVI reikt de auteur, Joachim Persoon, de hand. (Foto: Archief J. Persoon)

de woorden 'amen' en 'vrede' herhaalde als een soort bevestiging.

De reis kan ingedeeld worden in vier secties: Den Haag - Rome; Rome - Istanbul; Istanbul - Jeruzalem, en Jeruzalem - Addis Abeba. 'Amen Ethiopia' ziet zichzelf als een initiatief van de *civil society* aan de basis. Een belangrijk element van de traditionele *civil society* in Ethiopië en veel andere Afrikaanse landen is dat het in hoge mate is samengesteld uit godsdienstige organisaties. Het is belangrijk te profiteren van het enthousiasme en de hoop die godsdienstige organisaties genereren. Daarom bevatte de reis ook bezoeken aan religieuze leiders, internationale organisaties, diverse vormen van lokale initiatieven en gemeenschappen en vooral de Ethiopische diaspora op onze route. De actieve deelname van prof. Ahmed Moein en het Europees Ethiopisch Islamitisch Committee (gevestigd in Brussel) gaven het begin van de pelgrimage een interreligieus élan.

Den Haag - Rome

Hoogtepunten van het eerste stuk van de reis waren het bezoek aan Genève en Rome. In Genève was met name de ontmoeting met Samuel Kobia, secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken, belangrijk vanwege diens actieve engagement met de doelstellingen en onderwerpen van het 'Amen Ethiopia' initiatief. Hij benadrukte met name het belang van de bevestiging van het leven in waardigheid, die de Ethiopische geschiedenis onderscheidt. Met zijn nadruk op rechtvaardigheid en vrede als voorwaarden voor een leefwereld waarin mensen ten volle kunnen participeren bevestigde hij authentieke Afrikaanse waarden.

De audiëntie bij de paus in Rome was een hoogtepunt van de reis, omdat de paus een wereldberoemd persoon is en wij speciale toestemming kregen hem te ontmoeten. De paus memoreerde aan de banden met de Oosterse Kerken en aan veel zaken waarmee de Ethiopische Orthodoxie is verbonden.

Rome - Istanbul

Geleidelijkaan afscheid nemend van de vertrouwde West-Europese culturele sfeer, vervolgden wij onze weg per veerboot van Zuid-Italië naar Griekenland en vervolgens naar Turkije. In Istanbul verbleven we in een hotel naast het Fanar, de residentie van de oecumenisch patriarch, met wie we een korte maar zeer diepgaande ontmoeting hadden. De volgende dag was

Athene. Een Orthodox geestelijke leidt de Ethiopische pelgrims rond aan de voet van de Akropolis.
 (Foto: Archief J. Persoon)

er een bijzonder inspirerende ontmoeting met een groep schrijvers en journalisten die betrokken zijn bij interreligieuze en vredesopbouwende activiteiten. Tenslotte was er een ontroerende ontmoeting met de vice-moefiti van Istanbul. En in Antiochië, dicht bij de Turks-Syrische grens, vingen we nog een glimp op van de voorbije glorie van het Oosters christendom en zijn interactie met de Islam.

Richting Jeruzalem

Nadat we ons aan de Syrische grens door de bureaucratische jungle hadden heengeworsteld, vervolgden we onze weg naar het klooster van St. Mozes de Ethiopiër (Deir Mar Musa el Habashi) in de Syrische woestijn, befaamd als centrum van dialoog met de Islam. Het weekend brachten we door in de zomerresidentie van de Syrisch-orthodoxe patriarch te Mar'at Saydna. Vandaar trok onze karavaan verder naar Amman (Jordanië). Slechts een klein groepje pelgrims had het voorrecht met twee voertuigen rechtstreeks door het Heilig Land naar Jeruzalem te rijden. De enorm grote betekenis van Jeruzalem voor de Ethiopische geschiedenis en religieuze traditie maakte dit bezoek tot een hoogtepunt van de reis.

Op weg naar huis

In Egypte wachtte ons nog inspirerende ontmoetingen met onder andere de Groot-Sjeik van El-Azhar. Na een afmattende tocht door de open woestijn arriveerden we in Khartoum en vervolgden vandaar meteen onze weg naar de Ethiopische grens. Na bijna non-stop gereden te hebben, bereikten we tenslotte Addis Abeba.

Vlak buiten de stad zagen we ineens gezichten die ons vertrouwd waren, mensen met vlaggen en een team van de nationale tv nam onze aankomst in de stad op. Op het Meskelplein (= Plein van het Kruis, red.) zongen we het 'Amen Ethiopia'-lied voor de tv-camera's. Eindelijk hadden we onze bestemming bereikt, wat een blijdschap!

Interreligieus

De daarop volgende dagen werden we hartelijk ontvangen door verschillende burgerlijke en religieuze leiders. Over de ontmoeting met de Ethiopische patriarch, abune Paulos, merkten mensen die het gezien hadden, op dat zij hem nog nooit zo ontspannen en op zijn gemak bij een oecumenische of interreligieuze groep hadden gezien. Het werd ervaren als een echte doorbraak in de relaties. Op 18 september was er een 'Amen Ethiopia'-conferentie. Een jonge Orthodoxe monnik, Abba Zedingel, die doceert aan het *Holy Trinity Theological College*, merkte op dat hij nog nooit zo'n positieve dialoog tussen christenen en moslims had gezien. De conferentie werd heel positief in de media verslagen, net als de overhandiging van onze voertuigen aan vertegenwoordigers van organisaties vanuit verschillende geloofsgemeenschappen.

Verzoening en vrede

Het Feest van het H. Kruis op 27 september (= Kruisverheffing, 14 september, in Ethiopië 13 dagen later, red.) was het laatste evenement dat de leden van de pelgrimsgroep met elkaar meemaakten. Hevige regen en tienduizenden toeschouwers bevolkten het Meskelplein, om getuige te zijn van de kleurrijke presentaties van duizenden gelovige jongeren. Dit werd doorspekt met toespraken van aanwezige kerkleiders, die tot slot de patriarch bijstonden bij het ontsteken van een groot vreugdevuur. De duisternis werd getransformeerd tot een zee van dansende lichtjes toen duizenden kaarsjes werden ontstoken, gevolgd door vuurwerk. Zowel de grootte als het enthousiasme van de viering deed aanwezigen opmerken dat het eerder de Kerk is dan de regering die het land leidt. Het kruis is het ultieme symbool van verzoening. Dit gaf ons de hoop dat onze pelgrimage een bijdrage is geweest aan het nieuwe begin, langzaam maar zeker, van een beweging van vrede, die zoveel stuwkracht gaat krijgen dat zij niet meer te stoppen is.

Joachim Persoon

Vader Pachom (1935-2007)

Eeuwige gedachtenis

Vader Pachom (van Neerven) stierf op 3 november 2007 in Mill. Hij was een belangrijk persoon binnen de Orthodoxe Kerken van Nederland. Hij werd in 1935 in Eindhoven geboren in een rooms-katholiek gezin. Hij ontwikkelde zich niet bepaald tot een doorsnee burger. Hij studeerde kunstgeschiedenis in Nijmegen en leefde een tijd als clochard en hippie in Parijs. Als kind wilde hij al monnik worden. Hij werd Orthodox, heeft in enkele kloosters als novice gewoond en vestigde zich in 1972 in St. Hubert. Met geld uit de erfenis van zijn ouders kocht hij een boerderij en stichtte daarin met de zegen van bisschop Dionisios van Rotterdam het klooster van de heilige profeet Elias.

Begrafenis van vader Pachom vanuit 'zijn' Orthodoxe klooster van de Heilige Profeet Elias in zijn woonplaats St. Hubert (bij Mill). (Foto: Arent-Johannes van Sminia)

een heel charmante plaats. De stal werd de kerk en een houten karrenwiel werd de kroonluchter. Deze jongeren, die voor een deel leefden in een commune, behoorden tot zijn eerste parochiën. Dit geeft al aan dat hij geen klooster wilde stichten in een Griekse, Russische of Franse sfeer, maar in een Brabantse context. Het geeft ook aan dat hij geen bekrompen moralist was. In 1974 werd hij gewijd tot priestermonnik en opgenomen in het Russisch-orthodoxe aartsbisdom van West-Europa onder jurisdictie van het Oecumenisch patriarchaat van Constantinopel. In 1984 werd vader Pachom tot hegumen (prior) van het klooster gewijd en in 1994 tot archimandriet.

Niet wereldvreemd

Het dagelijkse leven in de skite bestond uit drie elementen. Allereerst de liturgische diensten die bij een klooster horen: de uren (voor zover mogelijk), de vespers zaterdagavond en de Goddelijke Liturgie (eucharistie) op zondagochtend.

Toen ik hem rond 1980 voor het eerst ontmoette, vertelde hij over die begintijd: "Ik ben toen een stickie gaan roken met jongeren in een soos in Mill. Het klikte goed en zo vond ik de arbeiders voor de inrichting van mijn klooster." Het werd

Een aantal jaren deed hij dat alleen. Later traden twee jonge monniken in: vader Serafim en vader Patrick. Om in zijn onderhoud te voorzien zocht hij betaald werk, onder andere lange tijd op het Elzendaalcollege in Boxmeer als conciërge. Ook de anderen vonden werk buitenshuis. Rond het klooster ontstond een kleine parochie met alles wat dat met zich mee brengt: een bestuur, een koor, een dirigent en een sociaal leven. St. Nicolaas werd in het klooster gevierd en met Pasen en Kerstmis zette men het feest tot in de kleine uurtjes door in de uitspanning 'de Blokhut' in het dorp. Gevolg van deze formule was dat de monniken niet wereldvreemd waren. Ze wisten wat er in de wereld te koop was. Nadeel was dat ze hun aandacht moesten verdelen over vele zaken: het kloosterleven, de bezoekers, het werk buitenshuis en de organisatie van de parochie.

Smaak

Vader Pachom was verder heel gastvrij. De achterdeur stond altijd open, zoals dat bij Brabantse boerderijen ook gebruikelijk was. Er was altijd wel iets te eten voor onverwachte gasten. Hij was autodidact, wist erg veel van de Oosterse en de Westerse traditie en kon daar met smaak over vertellen, altijd in eenvoudige bewoordingen. Een monnik, die zo openhartig en direct zijn gevoelens uitte..., dat was ik vanuit mijn katholieke achtergrond niet gewend. Vader Pachom was op zijn best, wanneer hij preekte. Zijn preken waren soms erg polemisch, altijd persoonlijk doorleefd, traditioneel en eenvoudig. Soms barstte hij daarbij in tranen uit. Alles deed hij uit het hoofd. Zo heeft hij veel mensen overtuigd en in contact gebracht met de rijkdom van het christendom en de Orthodoxe Kerk. Een deel van zijn preken is uitgegeven.

Verdieping van geloof

Vanaf 1997 kwam ik vaker in St. Hubert. Vader Serafim, die toen als bibliothecaris werkte op het Instituut voor Oosters Christendom (IVOC), vroeg mij om te helpen met de directie van het koor. Dat was niet altijd eenvoudig. Vader Pachom reageerde soms heftig en er ontstond tijdens de vieringen soms verwarring en ergernis. Toch heb ik zelf nooit echt ruzie met hem gekregen. In een aantal andere gevallen gebeurde dat helaas wel, met soms als gevolg dat mensen de parochie verlieten. Het kloosterleven in de skite zelf raakte intussen in een crisis: de twee jonge monniken verlieten om ver-

schillende redenen het Eliasklooster. Vader Pachom had een dubbelzinnige verhouding tot de Rooms-katholieke Kerk. Hij kon er enorm tegen tekeer gaan. Dat was jammer: de Orthodoxe traditie is zo rijk, dat ze genoeg heeft aan zichzelf. Ze heeft niet steeds een negatief referentiepunt nodig. Maar hij heeft ook altijd contacten gehouden, bijvoorbeeld met de monniken van de abdij van Zundert.

Vader Pachom leed aan suikerziekte. Hij hield alleen tijdens de vastenperiodes zijn dieet. Dat maakte het niet beter. "Eigen schuld, dikke bult", zei hij dan heel eerlijk. Vijftien jaar lang is hij zwaar ziek geweest en heeft hij veel pijn geleden. Hij verloor verschillende ledematen en moest verhuizen naar een verzorgingstehuis in Mill. Hij kwam in een rolstoel terecht en kon de liturgie niet meer celebreren. Zijn ziekbed heeft hij bewonderenswaardig gedragen. Hij klaagde nooit en bleef naar buiten toe altijd positief. Tijdens zijn ziekbed verdiepte zich zijn geloof. Hij is de laatste jaren veel milder geworden en heeft uiteindelijk geleerd zaken uit handen te geven. Een parochiaan, die hem tot het laatste moment gezelschap heeft gehouden, vertelde mij: "Hij heeft misschien niet altijd als een hei-

Inzegening van het klooster van de H. Profeet Elias door Aartsbisschop Jakob (Den Haag, patriarchaat Moskou). (Foto: 'U wil ik liefhebben, Heer mijn kracht'. 25 jaar Russisch-Orthodox klooster van de Heilige Profeet Elias in Sint Hubert, Sint Hubert 1997)

lige geleefd, maar is zeker als een heilige gestorven. Hij blijft mijn geestelijke leraar. Ik zal hem missen.”

Laatste eerbetoon

Vader Pachom was een altijd kleurrijke, soms gecompliceerde persoonlijkheid, die je niet snel vergeet. Op 6 november 2007 was er een indrukwekkende begrafenis, waarin zijn aartsbisschop Gabriël van Komana¹, vooring in aanwezigheid van vele priesters, gelovigen en gasten. De rooms-katholieke parochie van St. Hubert heeft op 22 december jl. ook een herdenkingdienst voor hem gehouden. Wanneer vader Pachom nu pijnvrij uit de hemel naar beneden kijkt, kan hij tevreden zijn. In het klooster woont nu priestermonnik Boris (Chapchal). De parochie heeft een doorstart gemaakt, het liturgische leven gaat door. De sfeer is uitnodigend. Alles ziet er netjes uit, zelfs de afwas wordt weer gedaan.

Door de dood heen

Ik wil deze gedachtenis eindigen met enkele citaten uit de laatste preek die hij, vlak voor zijn dood, op 21 oktober 2007 heeft gehouden over de genezing van een bezetene uit het evangelie volgens Lucas (8: 26-39):

“In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen. ...Maar we moeten inzien dat deze verhalen ook parabels zijn. En dat is met Jezus' daden, Zijn wonderen ook. Dat zijn mysteriën, dat zijn tekenen en zij wijzen op onze situatie ten opzichte van God. Ten opzichte van God ben ik melaats en ben ik stom en ben ik doof en ben ik blind en ben ik kreupel. Want ik ben niet rein in Gods ogen. Ik kan Zijn woord niet horen en in mij opnemen en verstaan en doen, en ik kan Hem niet zien en ik kan niet naar Hem toe gaan. Mijn schreden zijn niet gericht naar Zijn geboden. En zo gezien, in onze verhouding tot God, lijden wij aan al die kwalen en hebben we de Geneesheer nodig. En dat is Jezus. Jezus, daarvan zingen wij in de Typika-psalm: ‘Hij vergeeft onze ongerechtigheden en Hij geneest onze kwalen.’² Sommige van onze kwalen geneest Hij al hier op aarde. Soms is er sprake van verbetering. Maar de meeste geneest Hij pas wanneer Hij ons nieuw maakt na de dood. Als we zoals Jezus zelf ook

† Archimandriet Pachom.

door de dood zijn heengegaan. En Hij ons deel geeft aan Zijn Opstanding, als ook wij zullen worden opgewekt uit de dood en weer opnieuw leven voor Hem. Maar dan zoals het moet. Dan zoals Hij het bedoeld heeft, toen Hij ons schiep naar Zijn icoon in gelijkennis...

...Laten we bidden dat God ons in het ware geloof behoudt.

Lees nog maar eens de gebeden van de Kerk. Lees die gebeden en u ziet dat ze God danken voor het feit dat we Hem kennen en dat we Hem mogen loven en prijzen. En verder is het één getuigenis van rouwmoedigheid, van zondigheid en bede om vergeving. Dat is de geesteshouding van de grove Orthodoxe christen. En die moeten we ons eigen maken. En als we die houding hebben, die houding van de gebeden van de Kerk, dan zullen we veel kunnen verdragen. En zullen we over veel dingen kunnen heenstappen. Dan zal dit leven, hoewel de narigheden niet minder zijn, zal dit leven een mysterie zijn. Dan zullen we in dit leven al God schouwen. Zullen we iets van Jezus ervaren. Zoals de heilige Simeon de theoloog zei: “Als we in dit leven Jezus echt helemaal niet zullen zien, dan zullen we Hem nooit zien.” We moeten in dit leven ons al zo vast hechten aan Hem, dat we Hem echt ervaren. En als we dat doen, dan zal Jezus ons van alle kwalen en ziekten en zelfs van de dood genezen en ons deel geven aan de goddelijke natuur. Het hemelse vaderland waar we thuishoren.”

Paul Baars

Bronnen:

- Archimandriet Pachom (van Neerven), *U wil ik lief hebben, Heer mijn kracht. 25 jaar Orthodox Klooster van de Heilige Profeet Elias*, Sint Hubert, 1997.
- Archimandriet Pachom (van Neerven), *Van het Woord des Levens (1 Joh 1, 1)*. Prekenboek, Sint Hubert, 1999.

¹ Aartsbisschop Gabriël (De Vylder) leidt het Exarchaat van de Russisch-Orthodoxe kerken in West-Europa onder obediëntie van het Oecumenisch Patriarchaat. Het exarchaat is gevestigd in Parijs (rue Daru).

² Ps 103, 3. De Typika-psalmen zijn (delen uit) de psalmen 103 en 116, ook wel de Eerste en Tweede Antifoon genoemd, gezongen aan het begin van de Liturgie van de Katechumenen (± woorddienst) van de Oosters-orthodoxe Goddelijke Liturgie (red.).

Iconen, dragers van levende ervaring

De tentoonstelling 'Kinderen geven kleur aan geloven'

De tentoonstelling 'Kinderen geven kleur aan geloven' van de school Svjatogorie te St. Petersburg is de eerste gelegenheid om iconen, geschilderd door Russische kinderen, in uw land te zien. Dit werd mogelijk dank zij de inspanningen van allerlei organisaties, kloosters en personen. Het idee voor de tentoonstelling ontstond toen Josephien van Kessel onze school te St. Petersburg bezocht. Later gaf zij haar indrukken weer in het blad Pokrof (zie Pokrof 53, 5; zie ook Pokrof 54, 5 voor de lezing van M. Vasina). Wij bedanken haar voor het leggen van de contacten tussen de school Svjatogorie en de Katholieke Vereniging voor Oecumene.

Kindertekeningen gemaakt tijdens de workshop 'Icoonschilderen voor kinderen' onder leiding van Rostislav M. Girvel. (Foto: Agatha Sloot)

intensiteit en de volheid van de creatieve energie die van de mens uitgaat maar ook van de verwarring. Beter gezegd, de verwarring in onze tijd van de mens in het algemeen, en in het bijzonder die van de creatieve mens. Dat wil zeggen: 'creatief' in de gewone zin van het woord, wat betekent dat men in staat is tot enige vorm van creativiteit. Want alleen wat reëel is, wat werkelijk bestaat, kun je in een vorm gieten. En wij leven tegenwoordig in een wereld waarin 'realiteit', 'werkelijkheid' allang heeft plaatsgemaakt voor illusies. En zie, bij het zoeken naar 'werkelijkheid', 'authenticiteit', is onze eeuw gestuit op een verschijnsel dat je een openbaring kunt noemen - de kindertekening.

Creativiteit van kinderen

Tegenwoordig is er geen land ter wereld zonder werkplaats voor kinderlijke creativiteit. Een tentoonstelling uit een van die werkplaatsen pre-

Het kunstzinnige leven van de 20^e en 21^e eeuw ziet er tegenwoordig buitengewoon veelzijdig uit, niet alleen wat betreft stijlen, richtingen en individuen, maar vooral vanuit het begrip van en de betrekkingen tot het feit zelf van de beeldende kunst. Dit is niet alleen het gevolg van de

senteren we in Nederland. Het is werk van de school voor iconenschilderen *Svyatogorie* die bij de Kazanskij Sobor hoort, en bij het Instituut voor Orthodoxe iconologie in St.-Petersburg. Oprichter van de school is Rostislav Martinovitsj Girvel, directeur van het instituut en professioneel icoonschilder.

Dat ik de kinderen les zou geven tijdens de tentoonstelling, werd door een pedagoog op het symposium in kasteel Hernen op de dag van de opening van de tentoonstelling voorgesteld.

Het werk van deelnemers van alle leeftijden, zowel van groten als van kleinen, wekte grote belangstelling bij volwassenen en kinderen. Nederlandse schoolkinderen van 10 tot 12 jaar namen deel aan de *masterclass*, die door mij werd gegeven. De kinderen schilderden met grote interesse het werk waar ze van hielden, en waarmee de huizen moesten worden versierd. Op de vraag "Wie wil werken bij R.M. Girvel?", zeiden allen ja. Volgens ons zijn de kinderen zowel in Duitsland en Nederland als in de hele wereld talentvol wanneer ze de juiste opdracht krijgen; dan zal de respons onverwacht en interessant zijn. Creatief onderwijs moet bij kinderen op drie- à vierjarige leeftijd beginnen – zo lang het kind nog in beelden denkt en de behoefte heeft om aan die beelden gestalte te geven.

Rembrandt

We waren in het vaderland van Rembrandt en in het Rijksmuseum in Amsterdam. Met voorbijgaan aan andere schilders haastten we ons naar de meester van het betoverende licht.

Vergeleken met Rembrandt zijn de andere Europese en Nederlandse meesters eigenlijk maar theatervoorstellingen. De dingen en figuren zijn in een rechthoekige ruimte neergezet op een toneel met een open doek. Ze geven betekenis, en vertellen. In Rembrandt nemen de voorstellingen en schouwspelen van de Europese schilderkunst hun einde.

De schilderkunst van de rijpe Rembrandt wordt al gauw onzichtbaar, en omdat zij in haar geheel niet zichtbaar is, laat zij de toeschouwer aan de oppervlakte geen gelaatstrekken, kantwerk, of plooiën in het fluweel zien; alles wordt bijeen genomen en gevoerd naar een toverachtig licht. Het is alsof Rembrandt oud werd geboren. Het lijkt of ouderdom en blindheid de thema's zijn die hem steeds bezighouden: 'De blinden van het Oude Testament', hun blindheid en genezing, de blinde Homerus, de naamloze blinde oude mensen. Maar het gaat niet om de onderwerpen. Het

Rostislav M. Girvel toont tijdens zijn lezing op het symposium 'Creatieve Katechese in Oost en West, Kind en Geloof' tekeningen door Russische kinderen in de icoonschilderschool 'Svyatogorie' gemaakt. (Foto: Chris van Dartel)

gaat om de algemene vraag naar blindheid en kunnen zien, over het zichtbare en het onzichtbare, waardoor de schilderkunst van Rembrandt is gevoed, met zijn gezichten met de vervreemde blikken die het uiterlijke niet zien, met zijn onwerkelijke handen die de wereld op de tast verkennen. Zolang de mens ogen heeft, en zolang deze zien, kan hij voor al het overige vrij zijn van de inspanning om te zien; het lijkt erop of hij die niet nodig heeft. Maar bij Rembrandt zijn niet alleen de mensen, maar – lijkt het – ook de bomen bezig met de vraag van het zichtbare en het onzichtbare.

En wat interessant is: bij deze armzalige, deze geheel sterfelijke schepping voelt Rembrandt zich goed. Hij voelt zich goed, omdat hij iets te weten is gekomen. En hij komt nog meer te weten. Men praat met hem, en hij luistert en hij leeft en hij zal altijd luisteren. Het stille vuur verbreidt zich steeds breder, als een avondlicht. Het verzencht niet, maar verwarmt; het heeft aantrekkingskracht.

In de afbeeldingen van Rembrandt merk je dat het aanwezige afwezig is. Er is een of ander geheim dat in staat is uit de onzichtbaarheid iets ongeziens te halen, het maakt de toeschouwer onrustig, zweept zijn verbeelding op en de toeschouwer kan niet onverschillig voorbij gaan aan die grote schilder van menselijke zielen. Het komt me voor dat Rembrandt begrijpelijk is voor alle aardbewoners, voor wie hij vertrouwd en

Eén van de deelnemers aan de workshop tekent zijn favoriete icoon na. (Foto: Agatha Sloot)

dichtbij wordt. De ontmoeting met Rembrandt was voor ons een feest, dat ons het hele leven bij zal blijven.

Iconen

Tegenwoordig schildert iedereen iconen. Je ziet het in Griekenland, Italië, Frankrijk, Rusland, Wit-Rusland en ook in België en in Nederland, zoals wij zagen toen we verscheidene kloosters en scholen in Nederland bezochten.

Het is prachtig dat de kunstenaars zich tegenwoordig tot de geestelijke wereld van de iconen hebben gewend. Maar wat is dat voor toewending? We weten dat de iconen geschilderd werden naar voorbeelden. De *Stoglav* (concilie in 1550, vert.) in Moskou verhief deze traditie zelfs tot algemene regel, die de icoonschilder voorschreef zich aan te sluiten bij de ervaring van de "grote Griekse en Russische iconenschilders". Maar, zoals Leonid Uspenskij benadrukt: "Dat je van oude voorbeelden getuigt, wil niet zeggen dat je ze letterlijk herhaalt."

De vraag rijst wat het iconenschilderen moet zijn, vandaag en in de toekomst: een eenvoudig kopiëren van de oude originelen, of oorspronkelijke creativiteit?

De vroegere kerkelijke kunstenaars waren dra-

gers van de levende ervaring van generaties vóór hen. De traditie was voor hen geen letter die 'letterlijke' en onvoorwaardelijke herhaling eiste, maar levende geest die iedere keer opnieuw moest worden hernomen en die zijn adequate uitdrukking moest vinden. Hoe kun je tegenwoordig de icoonschilderkunst in het formele kader houden van de kunst uit de 10^e en 11^e eeuw? De historische feiten wijzen uit dat een hechte organische traditie de uitingen van de creatieve geest niet in de weg staat, maar, integendeel, in de religieuze kunst bijdraagt tot groei in diepere zin. En dan, als de creativiteit wordt vervangen door het kopiëren, dan komt dat niet doordat ze door de traditie wordt begrensd, maar doordat haar krachten uitgeput raken. In perioden dat de creativiteit een organische uitbeelding was van het religieuze leven, deden de strenge canons waardoor haar manifestatie werd beperkt, daar geenszins afbreuk aan.

Wanneer je kennis maakt met de kerkelijke kunst van de middeleeuwen, dan word je getroffen door de veelvormigheid van de schilderkunstige procedés, en door de vrije uiting van de creativiteit, en dát binnen de grenzen van een volledig omschreven wereldbeschouwing.

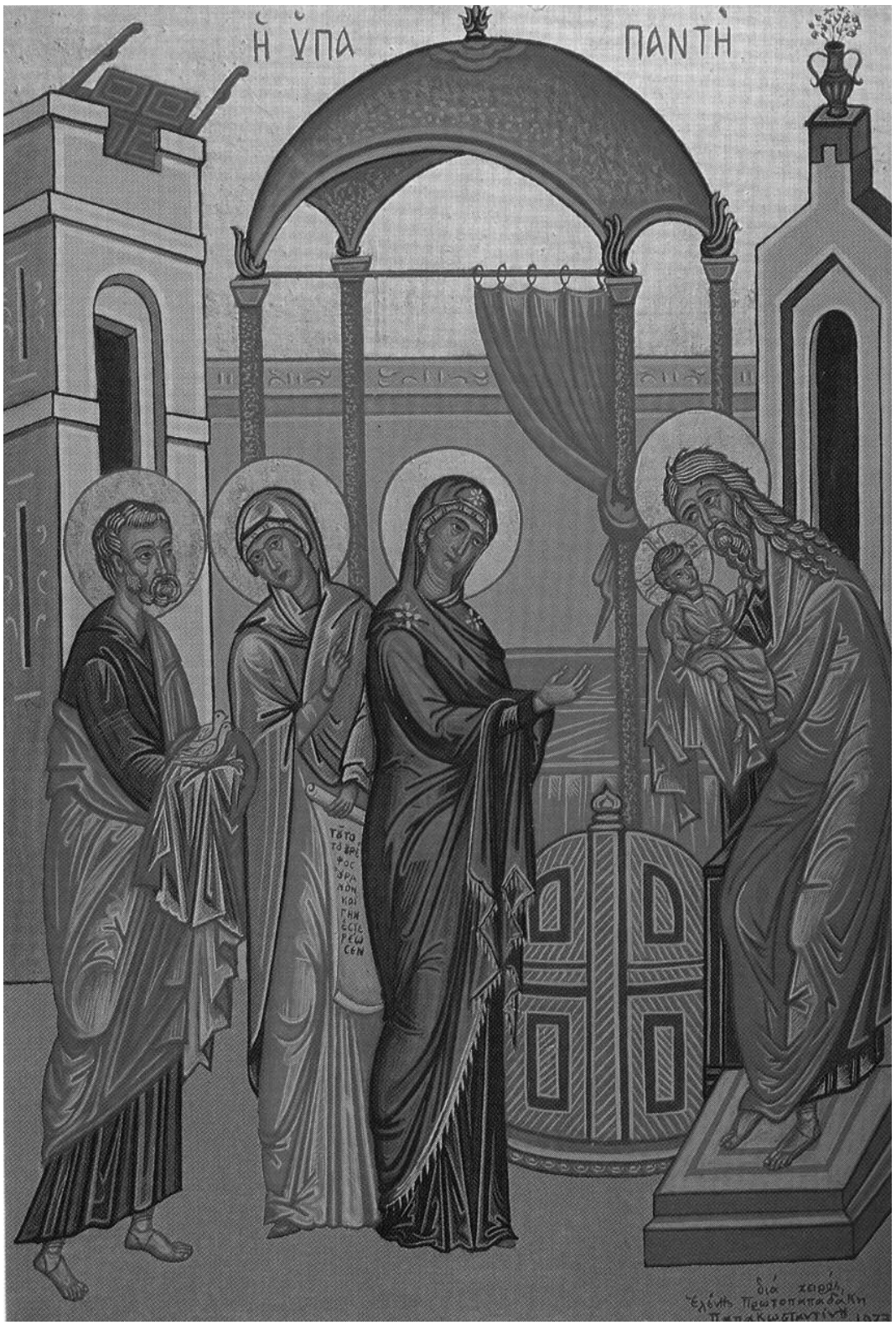
In het verleden waren er regels die door de gemeenschap waren voorbereid. Tegenwoordig zijn die er niet. Voor de massale uiting van de religieuze kunst zijn nergens geschikte regels. De creativiteit van afzonderlijke personen kan nooit volwaardig zijn als zij geen organische verbinding heeft met een omgeving die haar voedt en bezielt. Daarom kun je voor de laatste vier eeuwen geen enkel voorbeeld aanwijzen van religieuze kunst die authentiek kerkelijk is en hoogstaand in artistieke zin.

En toch willen we ook de overtuiging uitdrukken dat de begonnen 'wending', al is het nog het uiterlijke kopiëren van oude canonieke iconen, een serieus proces is dat perspectieven biedt.

De balans opmakend van onze reis: toen we in Egmond weemoedig afscheid namen van pater Gerard en de andere broeders, droomden we van het verdere werk in de toekomst, van een gelijktijdige tentoonstelling van de school *Svatogorie* en Nederlandse iconenschilders in het jaar 2010, waarbij dan ook een *masterclass* zou kunnen worden gehouden voor wie dat wensen, zowel volwassenen als kinderen.

Ik bedank u voor de warme ontvangst en wens voor u de goddelijke zegen voor uw weldadige werk.

Rostislav Girvel

Η ΥΠΑ

ΠΑΝΤΗ

Τὸ το
τὸ εἶναι
φῶς
ἀπὸ
καὶ
πᾶν
ἐστὶ
ρεῖα
σὲν

δία χειρὸς
Ἐλένης Πρωτοπλάστου
Πανακτωρίου 1977

De Opdracht des Heren in de Tempel

Lukas 2, 22 - 40

Wat een schitterend en kleurrijk Evangelie! Het zou zeker niet al te moeilijk zijn om van deze ontmoetingen een icoon te schilderen. Het is dan ook vele malen in de geschiedenis van de Orthodoxe en Byzantijnse tradities gebeurd. Daarop afgebeeld: Jozef, Maria en Jezus, en Simeon en Hanna. Vaak natuurlijk met een afbeelding van de tempel erbij. Dat laatste werd helemaal aan de fantasie overgelaten, omdat die tempel er na het jaar 70 niet meer was.

Laten we eens in dit Evangelie binnenstappen en in een stil hoekje van de tempelgalerij deze scène meemaken. We gaan al mediterend, met behulp van de tekst en de personen in die tekst, een icoon van die geweldige ontmoeting schilderen.

Jozef en Maria brachten Jezus naar Jeruzalem

Ik lees, heel vrij, dit verhaal ook een beetje tegen de achtergrond van Matteüs' Kerstverhaal, én het boek Exodus! Het moet haast wel dat het jonge gezin na de dood van Herodes (Mt 2, 19) naar die tempel ging, want ze waren voor deze koning vanuit Bethlehem de woestijn ingevlucht. De woestijn is bij uitstek de plaats van geloof. Daar wordt het geloof op de proef gesteld (Exodus, bv. hoofdstuk 15 en 17) door een veertig jaar durende tocht via hoogte- en dieptepunten in het leven van het volk Israël. Het was een levenstocht destijds van afgodendom naar het geloof in de Ene en Onnoembare. Het volk was zo besmet door het verblijf in het land Egypte, dat pas de tweede generatie mocht aankomen in het Beloofde Land! Het is dan ook gelovig vanzelfsprekend dat dit prille en gelovige gezin dezelfde weg gaat!

... twee jonge duiven

Herinneren jullie je nog de ark van Noach? Eerst was er die domme raaf die er niet in slaagde om een teken van nieuw leven te bezorgen (Gen 8, 7). Maar de duif slaagde er na de tweede poging wel in. Ze keerde met het olijftakje in haar bek terug in de ark! Op deze wijze schreef de duif geschiedenis voor al haar soortgenoten. Zelfs de heilige Geest wordt als een duif afgebeeld! Het is dan ook niet voor niets dat de duif een belangrijke plek heeft. Ze mag zelfs haar leven geven in de tempel. Ik hoop in mijn hart dat een tempeldienaar gewoon een leuke duiventil hield.

... Simeon (een man die Gods wil deed en wetsgetrouw was) zag verlangend uit naar de dag waarop God zich over Israël zou ontfermen.

Aan deze gelovige Simeon was door de heilige Geest verteld dat hij niet zou sterven voor

Het bijbelse verhaal uit Luk 2, adequaat 'opdracht in de tempel' genoemd, is ons door de traditie tevens onder andere namen overgeleverd: in het westen onder de volkse naam Maria Lichtmis, in het Byzantijnse Oosten als Hypapantè, d.w.z. 'Ontmoeting' (van de Heer, namelijk met Simeon en Hanna). Ook de recente Grieks-orthodoxe iconschilderes, Elena Protopapadakis (20e e.), schilderde in 1973 de scène van Lucas 2, 22 - 40, geheel volgens de Orthodoxe schilder-canon. Helemaal links zien we Jozef. Rechts van hem de profetes Hanna. In het midden Maria, en rechts in de tempel de oude Simeon met Jezus in zijn handen. Jozef draagt de twee duiven, die volgens de joodse wet moesten worden geofferd na de geboorte van een kind (Lev 12). Armen konden hiermee volstaan, en hoefden niet het ook nog bij het ritueel horende lam te offeren. Noch in het Evangelie, noch in de Byzantijnse icoontraditie van de Ontmoeting treffen we een lam aan - wellicht om de arme staat van de heilige familie aan te duiden, of wellicht om aan te geven dat Jezus zelf het Lam is dat geofferd zal worden? (Foto: M. Skiadaresis, uit: Helen Protopapadakis-Papaconstantinou, *The Life of the Virgin Mary in Byzantine Icons*, Athene 1989.)

hij met eigen ogen de Messias zou hebben gezien! Het lijkt een beetje op het verhaal van Zacharias, de vader van Johannes. Zacharias stond nog net met zijn voeten in het zogenaamde Oude Testament. Zijn zoon de Doper met één voet in het Oude Testament en met de andere in het zogeheten Nieuwe. Simeon is al helemaal van het Nieuwe Testament. Zowel Zacharias als Simeon jubelen het uit. Zij roepen hun geloof naar ieder die het maar wil horen. Simeon deed dat met het kind in de armen. Wanneer je Jezus zo dicht tegen je aan mag houden, dan mag verwacht worden dat je door God bent aangeraakt. Het mag een zeer inspirerende en gouden plek zijn op onze icoon. We mogen ons nu afvragen waar wij zelf worden aangeraakt door het kind Jezus en waar wij ons geloof delen met anderen. Want ook al was je als Zacharias, eerst met stomheid geslagen..., nadat je aangeraakt bent is er geen houden meer aan.

...een licht dat de ongelovigen de ogen opent en roem brengt aan uw volk Israël.

Kortgeleden las ik dat de katholieken (van Westerse of Oosterse snit) wel weer wat mogen evangeliseren. Het lijkt mij dat dit, om met dit Evangelie te spreken, een neveneffect is van het door God/Jezus aangeraakt zijn. Wie kan dan nog zijn of haar mond houden? Ik in ieder geval niet. Maar ja, ik ben dan ook pater. Het wordt ook duidelijk van mij verwacht. Maar wil iedere gelovige dat? Wanneer iemand een nieuwe auto heeft gekocht, laat hij die aan iedereen zien. Wanneer iemand aangeraakt is door Gods eeuwige Liefde, zou het toch - in veel sterker mate - hetzelfde mogen zijn: «Hoi, ik ben christen!» (kan weer met een sticker op die auto geplakt worden trouwens).

Hanna diende God met vasten en bidden... en was altijd in de tempel.

Hanna had haar bed staan ergens in een hoekje van de tempel. Lekker dicht bij God! Jul lie kennen vast wel van die fantastische vrijwilligers in onze kerken. Ze zijn vergroeid met hun kerkgemeenschap en met hun kerk. Dienend, en mediterend doen ze hun stille werk. Stille kracht. Hanna mag ook vergeleken worden met de kloosterlingen, die er trouwens toen ook al waren in Qumran. Het zijn mensen van de woestijn. Ze hebben in hun leven weet van de lange moeizame tocht en zien haarscherp waar het in het leven en in het geloof op aan komt. Het diepe rood van de woestijnzon 's avonds hoort bij haar.

...het kind groeide op en nam toe in kracht... wijsheid... en genoot de gunst van God.

We weten bijna niets van de jeugd van Jezus. Maar wanneer we naar onze eigen kinderen of kleinkinderen kijken, weten we ineens weer een heleboel meer. Zou Jezus zo heel anders zijn geweest? In ieder geval wordt nu van Hem gezegd dat Hij een sterke jongen was en ook nog slim. Dat moest ook wel in verband met het werk dat Hem wachtte. Het is wel zo aardig dat er iets over het lichaam en over de geest staat. Velen dreigen dat te vergeten. Wees blij met je lijf omdat het een werktuig is van de Geest. Het is dan weer leuk meegenomen wanneer je er ook nog leuk uit ziet. Het is trouwens mogelijk dat er knappe mensen zijn met een lelijke geest en knappe geesten met een minder fraai uiterlijk! Er is dus voor iedereen hoop! Wel belangrijk om jong te blijven en sterk met een dosis humor. En zo waren dit een paar mijmeringen en een wandeling in de tempel op die wonderlijke dag in het jonge leven van Jezus.

vader Peter Peelen sj

Peter Peelen is voorganger in katholieke vieringen volgens de Byzantijnse ritus

Zoeken naar de spirituele impuls

Interview met filosofe Tatiana Kochetkova

Tatiana Kochetkova in de tuin van het Louis Bolk Instituut voor biologische landbouw. (Foto: L. van Leijssen)

Het Louis Bolk Instituut voor biologische landbouw in Driebergen ligt pal aan het NS-station Driebergen-Zeist. Op het Louis Bolk Instituut zelf heerst nijvere activiteit wanneer ik daar aankom, ergens tweede helft 2007. Tatjana Kochetkova weet zich met moeite uit een plots geplande vergadering te scheuren en staat mij in een van de zaaltjes te woord over de Russische denkers van de Zilveren eeuw. En over haarzelf.

Kunt u iets over uzelf vertellen en over uw persoonlijke achtergrond?

“Ik kom uit Oekraïne en ben aan de Universiteit van Kiev afgestudeerd. Mijn moedertaal is Russisch, mijn beide culturen zijn Russisch en

Oekraïens. Ik voel mij een burger van de wereld. De Europese cultuur is daarbij een onontbeerlijk onderdeel van me. Die cultuur betreft ook Kiev, één van Europa's oudste steden en bakermat van de Russische cultuur.”

Hoe bent u in Nederland terecht gekomen?

“In 1996 ben ik voor een master in sociale wetenschappen naar het Instituut voor Sociale Studies naar Den Haag gekomen. Ik kon zo iets zien van de wereld buiten Oekraïne. Politiek is echter niet mijn favoriete gebied; dat is meer de filosofie van de godsdienst, de metafysica en de spiritualiteit. In 1997 keerde ik terug naar Oekraïne, om in het najaar van 1998 weer naar Ne-

Tatiana Kochetkova schreef een proefschrift over de filosoof Solov'jov, 1853-1900 (Vladimir Solov'jov's theory of divine humanity, Kiev 2001) en onlangs een boek over zijn volgelingen uit de zogeheten Zilveren Eeuw van Rusland, een periode vóór en na de voorlaatste eeuwwisseling van ongeveer 30 jaar.

De boeiende mensen van de Zilveren Eeuw, belangrijke dichters en filosofen (zie kader), zijn in het westen grotendeels onbekend. Reden om Kochetkova (spreek uit: Kootsjetkóva) over hen wat nader aan de tand te voelen.

derland te komen voor een inspirerend congres onder leiding van Evert van der Zwerde. Ik leerde daar nieuwe mensen kennen, zoals Manon de Courten, Pauline Schrooyen en anderen. Hun centrum doet onderzoek naar een van mijn lievelingsdenkers, Solovjov. In januari 1999 kwam ik weer naar Nederland voor mijn promotie-onderzoek in Nijmegen, en na het behalen van mijn doctoraat daar deed ik postdoc-onderzoek aan de Universiteit van Humanistiek in Utrecht.”

Na Utrecht ben ik gaan werken op het Louis Bolk Instituut in Driebergen. Interessant werk. Ik houd me nu bezig met bio-ethiek en in het bijzonder met milieufilosofie. Dat is geen breuk met Solovjov. Spirituele ervaring geschiedt doorheen de natuur. De natuur is een spiegel van de Schepper. Ik heb bewust gekozen voor de biologische landbouw. Het is meer ethisch en ook holistisch. Ik ontleen er een spirituele inspiratie aan, ook omdat het over een biologisch onderwerp gaat. De holistische spirituele inspiratie past bij de biologische landbouw: voedsel produceren die harmonisch is voor de mens. Het gaat om leven in harmonie: met jezelf, met de wereld, met God.”

Kunt u iets meer vertellen

over uw levensbeschouwelijke achtergrond?

“Ik heb geen godsdienstige opvoeding gekregen. Het lezen van Plato, van de neoplatonisten en van Nicolaus van Cusa was voor mij een spirituele ervaring. Ik zie mij als een oecumenisch christen en als een universalist. Ik plaats mij binnen de christelijke traditie. Alle drie de christelijke confessies: orthodoxie, katholicisme en protestantisme complementeren elkaar als een weg naar God. Ze zijn geen alternatief van elkaar, ze staan niet tegenover elkaar. Ik ontving mijn geloof niet van een autoriteit, ook niet van mijn ouders, maar door mijn eigen ervaring, in de geest van Solovjov en de Zilveren Eeuw en in de geest van de hedendaagse zoektocht naar een authentieke spiritualiteit.”

Waar ging uw proefschrift over?

“Mijn proefschrift ging over de filosofie van Solovjov. Het proefschrift is een evaluatie van zijn

theorie van de goddelijke mensheid (*Divine Humanity*), de idee dat het menselijke wezen nog in een proces van realisatie is. Een goddelijk potentieel van de mens dat nog niet is gerealiseerd! Bij Solovjov is Christus het beeld van de mens, beeld van wat de mens kan worden; het goddelijke is een deel van de menselijke natuur. Zoals Christus is iedere mens een godmenschelijk wezen, heeft hij een goddelijk potentieel. Dit komt tot realisatie door ons menselijk leven. In Christus was het potentieel al gerealiseerd, bij ons echter is het alleen potentieel.”

Waar gaat uw laatste werk over?

“In mijn laatste boek* heb ik gekeken naar de filosofische en poëtische opvolgers van Solovjov in de Zilveren Eeuw. Een stroming in de Russische dichtkunst is geïnspireerd door Solovjov. Er zijn ook filosofische opvolgers van Solovjov.”

Wat zijn de Gouden Eeuw en de Zilveren Eeuw? Kunt u die namen uitleggen?

“De Gouden Eeuw van de Russische kunst en poëzie is begin 19^e eeuw, met mensen als Poesjkin, Lermontov... De Zilveren Eeuw is van 1890 tot 1922. Het einde van de Zilveren Eeuw in Rusland wordt gevormd door Lenins bevel een aantal dichters en filoso-

fen op een schip te zetten, richting Berlijn. Op zich was die handeling niet slecht voor de Russen, want deze mensen overleefden de verschrikkingen. Zij gingen verder met de filosofie. In de nazi-tijd zijn de meesten vanuit Duitsland geëmigreerd. Berdjajev naar Parijs, hij heeft de Duitse bezetting van Frankrijk overleefd. Semjon Frank, van joodse komaf, vluchtte via Parijs naar Groot-Brittannië in de jaren '30.”

In uw boek bespreekt u naast Solovjov vooral ook zijn volgelingen uit die zogeheten Zilveren Eeuw. Wie zijn dat?

“Daar is Berdjajev. Berdjajev was schrijver, essayist en filosoof. Hij was een overtuigd christen, met een Orthodoxe achtergrond, maar ondogmatisch. Hij leverde van binnenuit kritiek op de zwakke kanten van de Orthodoxie. Hij was ‘intolerant’ ten opzichte van het dogmatis-

Zilveren Eeuw, Rusland 1890-1922

Nikolaj Berdjajev, *filosoof*

Semjon Frank, *filosoof*

Dmitrij Merežkovskij, *dichter/
romanschrijver*

Maksimilian Vološin, *dichter*

Nikolaj Gumiljov, *dichter*

Anna Achmatova, *dichter*

Vladislav Hodaševič, *dichter*

Serge Bulgakov, *filosoof/theoloog*

Ljev Sjestov, *filosoof*

me en de reactionaire elementen in zijn kerk. Hij schreef 'Tegen degene die de geest uitschakelen'. Hij zei: Ik ben christen, maar ik spreek voor mijzelf, niet voor een natie of een confessie. Zijn moeder was katholiek, een Française. Berdjajev stond sympathiek ten opzichte van het katholicisme, ja sympathiek ten opzichte van alle menselijke spiritualiteit, ten opzichte van alles wat daarin waar is en naar God toe kan leiden."

Wat is bij Frank, die toch jood is, het christelijke element?

Interessante vraag. Hij beschouwt zichzelf als christen. (Frank werd Orthodox in 1922, red.). Hij heeft jodendom en christendom niet als elkaar uitsluitend beschouwd. Die twee staan voor Frank spiritueel niet tegenover elkaar. Voor Frank is de godmenschheid - een grondgedachte van het christendom - een basisidee, niet alleen theoretisch, maar ook in het contact met de wereld. Franks ontologie (wijsgerige zijsleer, red.) is volgens Berdjajev één van de diepste van zijn tijd.

Het menselijke is geworteld in het goddelijke, een christelijke idee. Dat geeft een geborgenheid die men in de buitenwereld, in de externe wereld, hard had gemist. In de eerste helft van de 20e eeuw was die externe wereld een nachtmerrie: de Eerste Wereldoorlog, Lenin, Stalin, de Tweede Wereldoorlog. Deze mensen waren romantici à la Novalis en Schelling. Ze leefden in twee werelden, waarvan ze geloofden dat die één zijn. Geworteld waren ze in de geesteswereld, hun moederland. Hun uitwendige moederland was vernietigd: ze waren ballingen. In de buitenwereld vonden ze weinig steun. Die wereld was onstabiel en stormachtig. Frank spreekt in zijn boek 'Volgens de sterren' (Following the stars) over een schip dat zich in de storm oriënteert aan de sterren, aan de eeuwige werkelijkheid."

Deel drie van uw laatste boek gaat over de zoektocht naar een authentieke spiritualiteit. Hoe ziet u die?

"De zoektocht naar authentieke spiritualiteit wil het transcendente menselijke potentieel vervullen. Ze ziet de huidige staat van de mens als slechts een schets, een embryo van wat we werkelijk kunnen worden: cognitief, emotioneel, spiritueel, esthetisch, sociaal, anderszins. Ik denk aan de alternatieve wetenschappelijke

theorieën als die van Rupert Sheldrake of van David Bohm. Bijvoorbeeld Bohm's interpretatie van de quantum-mechanica. Een spirituele kijk op de kosmos komt terug. Zo is er de zienswijze dat alle gebeurtenissen in het heelal opgeslagen blijven in een 'zero-energy field'. Daarmee krijgt het bijbelse idee van het 'Boek van het Zijn' steun. De idee van een herinnering in het heelal voert naar de zienswijze van het heelal als een levend organisme. Dat is niet God, maar het sluit God ook niet uit. Het gaat bij dit alles om het overwinnen van de kloof tussen een spirituele visie op de wereld en de hedendaagse fysica. En tussen een spirituele visie en de psychologie. Denken we aan Jung, aan Ken Wilber, aan Stanislav Grof met zijn idee van een transpersoonlijke psyche. Het studieobject van de laatste is de spirituele ervaring van ons bewustzijn, een doelgericht onderzoek naar de spirituele kant van de mens. De mens is geboren met spiritualiteit. Dat is niet iets dat je leert, niet het resultaat van culturele suggestie en van opvoeding."

Wat is de rol van het christendom daarin, meer in het bijzonder het Orthodoxe christendom?

"De taak van de kerk en het Orthodoxe christendom is zoeken naar waar de impuls van het spirituele ligt. Niet tegen de impuls ingaan, maar deze omarmen, en niet dogmatiseren. Kijken naar waar de Geest van Christus is. 'De Geest ademt waar Hij wil', zegt de Bijbel. Samen met de Geest te zijn, is de taak van de hedendaagse kerk. Er zijn veel verleidingen en veel gevaren op die weg, maar het is toch een avontuurlijk en spannend pad. Veel van de Orthodoxe gelovigen hebben deze spirituele impuls hard nodig. 'Wees volmaakt, zoals uw Vader in de hemel'. Dat is niet alleen iets moreels - dat ook! -, maar gaat over een *alomvattende* integrale perfectie. Eenheid van geest en lichaam, maar ook eenheid van bewustzijn en onderbewustzijn. Negatieve energie moet je niet onderdrukken, maar verwerken. En gebruiken voor constructieve en creatieve doelen."

Leo van Leijssen

* T. Kochetkova, *The Search for Authentic Spirituality in Modern Russian Philosophy: The Perdurance of Solov'ev's Ideal*, 2007, ISBN10: 0-7734-5412-8
ISBN13: 978-0-7734-5412-5.

Skovoroda

Pedagoog van het innerlijk

Op de een of andere manier past Hryhorij Savyč Skovoroda (1722-1794) in geen enkele categorie. Tot op de dag van vandaag staat hij in Oekraïne in hoog aanzien. Zijn monument in het centrum van Kiev laat een eenvoudig geklede man zonder baard zien, met waardige vergeestelijke gelaatstrekken. Bijna altijd liggen er bloemen.

Als zwervend filosoof reisde Skovoroda tijdens de laatste veertig jaar van zijn leven door zijn geboorteland Oekraïne, in de 18^e eeuw een provincie van het Russische tsarenrijk. Herhaaldelijk prees hij in zijn geschriften het natuurschoon van de Oekraïne. Hij verbleef evenwel nergens voor langere tijd. Het rondtrekkende leven was voor hem een leven volgens zijn eigen natuur, een leven dat hij, als een filosofisch principe, aan iedereen aanraadde. Altijd roemde hij de eenvoud van het leven en het denken. Dit laatste was voor hem een 'hoge kunst' die je alleen maar geleidelijkaan kon bereiken. "God zij geprezen, die de wereld zo heeft geschapen dat al het noodzakelijke niet ingewikkeld is en al het ingewikkelde niet noodzakelijk", zo schreef hij. Skovoroda onttrok zich ook aan elke participatie aan een ideologie of gemeenschap. "De wereld jaagde achter mij, maar kon mij nooit te pakken krijgen", zo luidde het grafschrift dat hij voor zichzelf opstelde.

Moeilijk te vangen

Skovoroda werd soms de Oekraïense Sokrates genoemd. Bij een andere gelegenheid werd hij een Oekraïense Rousseau. Weer een andere keer maakte men hem tot een voorloper van Tolstoj, of werd hij, bij Sovjet denkers, een vooraanstaand vertegenwoordiger van progressief denken. Patriottische Oekraïense geleerden, in het bijzonder in de ballingschap, wilden van Skovoroda een representant van de nationaal-Oekraïense mentaliteit maken. Zijn tijdgenoten noemden hem soms *starčšik*, met een toespeling op de zogeheten 'startsen', de eremieten en geestelijke vaders die voor de Russische Kerk altijd

Monument van Hryhorij Savyč Skovoroda (1722-1794) in het centrum van Kiev.

van grote betekenis waren.

Van al deze inschattingen is elk een beetje waar, maar geen enkele is volledig op Skovoroda van toepassing. Hij had inderdaad veel gemeen met de socratische traditie. Hij koos de productieve ontkenning als methode voor filosofie en leven. Veel van zijn begrippen had Skovoroda te danken aan de Griekse filosofie,

met name aan de geschriften van Plato en het neoplatonisme (bijvoorbeeld pseudo-Dionysius de Areopagiet). Maar nergens bleef hij staan bij de socratische formule "Ik weet, dat ik niets weet". Bovendien filosofeerde Skovoroda in mystiek- spirituele denkrichtingen, die allang niet meer van Griekse herkomst waren. Overigens zou zijn kennis van het Grieks nogal middelmatig geweest zijn.

In Skovoroda's tijd schreef ook Rousseau dat een mens volgens zijn natuur zou moeten leven, en dat hij zich op die manier op zijn voordeligst ontwikkelt. Bij Skovoroda is dit leidmotief echter religieus gefundeerd. "In overeenstemming met de natuur" of "met zichzelf" leven betekende voor hem tegelijk leven "in overeenstemming met God, de Schepper". Een dergelijke benadering is tevens in hoge mate individualistisch. Daarom heeft men in Skovoroda een vroege representant van een personalistische filosofie gezien - nog zo'n poging, en

ogenschijnlijk niet eens de slechtste, om een categorie te vinden waarin men hem kon plaatsen.

Tenslotte is veel van Skovoroda's mentale universum nauw verbonden met het Slavisch-orthodoxe christendom. Van de monastieke traditie van dit Slavisch-orthodoxe christendom heeft hij zich echter gedistantieerd. Volgens hem was deze traditie ook niet meer dan een middel om mensen via het heilige of via de godsdienst terug de wereld in te lokken. Een echte 'starets' wilde de zogeheten *starčšik* ook niet zijn...

Vorming

Hryhorij Savyč (in de Russische schrijfwijze: Grigorij Savvič) Skovoroda werd op 3 december 1722 in de Oekraïense provincie Poltava geboren, in een dorp Černuchy geheten. Gezien zijn naam kwam hij waarschijnlijk uit een goede familie van kozakken. (*skovoroda* betekent in het Oekraïens en het Russisch '(braad)pan'; onder kozakken waren dergelijke enigszins kolderieke namen tamelijk wijd verbreid.) Lezen en schrijven, rekenen en kerkszang leerde hij op de dorpschool. Vanaf 1734, dus vanaf zijn twaalfde levensjaar, zette hij zijn opleiding voort op de Mohyla-Academie in Kiev, die zo'n honderd jaar tevoren door de bisschop van Kiev, Peter Mohyla, opgericht was. Op dat moment was die academie een van de belangrijkste opleidingsinstituten in de Slavisch-orthodoxe wereld. Haar onderwijscurriculum leek op dat van de jezuïetenscholen, met als basis enkele hoofdgeschriften van de westerse scholastiek, echter met een duidelijk Orthodox accent. Het onderwijs bevatte de vakken logica, dialectiek, en retoriek, en verder muziek. Veel tijd werd aan bidden en vrome oefeningen besteed. Over het algemeen had het Latijn hier een zeker overwicht, wat onder andere Skovoroda's zwakke kennis van het Grieks zou verklaren. Zijn opleidingstijd duurde hier tot 1741. Daarna werd hij vanwege zijn muzikale talent naar St. Petersburg gezonden om daar zanger te worden in het koor van het tsaristische hof. Hij nam daar deel aan de kroning van de nieuwe keizerin Elisabeth I. In het studiejaar 1744/45 vervolgde hij zijn studies in Kiev. Tot op vandaag is het niet helemaal duidelijk of hij daarna op studiereis vertrok, en ook niet waar deze reis dan naar toe geweest zou zijn. Pas vanaf 1753 wordt Skovoroda weer zichtbaar voor de historici, en is hij tot 1769 in verschil-

lende posities als docent of huisleraar aan te treffen.

Geestelijke weg

Zijn innerlijke weg is intussen meer en meer als een "afwending van de wereld" te beschrijven. Na 1769 trok hij zich enige tijd in de eenzaamheid terug, en daarna begon hij een rondtrekend leven door de Oekraïne. Deze "afwending van de wereld" betekende voor Skovoroda echter geen vlucht voor mensen. Hij heeft nooit de contacten met zijn medemensen verbroken, zoals een echte eremiet dat wel gedaan zou hebben, maar hij vestigde zich voortaan nergens meer vast. Hij bezocht kloosters en was te gast bij vrienden, van wie sommigen een eindje met hem meeliepen. Op die manier ontstond al tijdens zijn leven een kring van aanhangers, ofschoon hij dat mogelijk niet graag zag. Skovoroda was in staat om op een bijzondere manier in gesprek te gaan met mensen, en zo tot een filosofische dialoog met anderen te komen. Zijn nagelaten geschriften (Skovoroda overleed op 9 november 1794, niet ver van Charkiv) hebben daardoor vaak de vorm van wijsgerige gesprekken. Een dergelijke uitwerking op mensen heeft eigenlijk alleen maar iemand die op een speciale manier zijn gesprekspartner serieus neemt - niet iemand die alleen maar onpersoonlijke waarheden verkondigt. Zonder twijfel was voor Skovoroda het innerlijk van de mens, zijn hart en zijn geluk, van groter belang dan abstracte wetenschap. Dat bepaalt ook zijn specifieke verhouding tot de Verlichting en de triomf van de objectieve wetenschappen in zijn tijd. De kritiek die hij daarop heeft, is ook grotendeels te verbinden met het Orthodoxe christendom. Daarin moesten de wetenschappen vooral "dienaressen van de meesters" zijn, dus van de wijsheid in God, van de kennis van God en van zichzelf.

Postzegel uit de Sovjet-Unie bij Skovoroda's 250ste geboortjaar (1972).

Originaliteit

Niet alles van Skovoroda's conclusies was in overeenstemming met de Orthodoxe leer. Altijd vroeg hij naar het innerlijk van de individuele mens. "Wanneer iemand naar de planeten reist of zijn tijd met verhalen doorbrengt, hoe kan zo iemand weten wat er in het hart gebeurt?", vroeg hij zich af. Deze benadering was verbonden met het motto "Ken uzelf" (*gnothi seauton*) van het Griekse orakel van Delphi, een motto dat van centrale betekenis was voor de Griekse filosofie. Dergelijke zelfkennis was echter voor Skovoroda als Orthodox christen, wat hij heel zijn leven nadrukkelijk heeft willen zijn, alleen maar mogelijk met het oog op zijn oorsprong, de Schepper. Iedere mens heeft de goddelijke waarheid in zichzelf. "Uw waarheid ligt op de aardbol, maar de waarheid van de apostelen is in ons, zoals geschreven staat: 'Het Rijk Gods is in jullie' (Lk 17, 21)". Zelfkennis is daarom altijd ook kennis van God. Deze twee vormen van kennis zijn noodzakelijk met elkaar verbonden, omdat iedere individuele mens deel heeft aan Gods eeuwigheid.

Het motto van het orakel van Delphi, 'Ken uzelf', was voor Skovoroda alleen maar mogelijk met het oog op zijn oorsprong, God de Schepper.

Skovoroda legde verder op een bijzondere manier de verhouding tussen micro- en macrokosmos uit: de mens, d.w.z. iedere individuele persoon, bevindt zich in het centrum. Als zodanig maakt deze mens tevens deel uit van een alomvattende geschiedenis van de aarde, van de *oecumene* in de Orthodoxe betekenis, zowel het ondermaanse als het hiernamaals in zich sluitend. Alleen met Gods hulp is de mens in staat zijn specifieke plaats in het universum te begrijpen. De Bijbel wordt daarbij voor Skovoroda een bemiddelende instantie tussen de micro- en de macrokosmos. Schrift en meditatie leiden ons op de weg naar de kennis van God - hierin heeft Skovoroda gedeeltelijk ook de spirituele methodes van het oosterse hesychasme verwerkt. Skovoroda was zijn hele leven op zoek naar adequate termen voor de goddelijke werkelijkheid, die aan de mens op zijn weg openbaar kan worden. Daartoe riep hij ook de hulp in van de geschriften van met name Nikolaus van Cues (Cusanus), maar ook van het Duitse piëtisme (bv. Jakob Böhme).

Consequenties

Voor Skovoroda is het wezenlijk dat de kennis van het eeuwige ethische consequenties heeft. Wie weet wie hij is, of minstens: wie hij niet is, zal zonder meer bereid zijn tot een leven "volgens de natuur", in overeenstemming met God en zichzelf. Alleen op die manier is een gelukkig leven mogelijk. Streven naar geluk is niet alleen legitiem, maar zelfs geboden. Groot ongeluk ontstaat voor de individuele mens vanuit wat in een totaal andere traditie, namelijk de marxistische en haar verschillende opvolgers, 'vreemd leven' wordt genoemd. "De schildpad merkte de fout, toen zij begon te vliegen... ", hoort men hem zeggen, en ook: "De beste ziel leeft des te onrustiger en ongelukkiger naarmate zij een zwaardere plicht draagt waarvoor ze niet geschapen is." Skovoroda hield het rationalisme van de Verlichting voor, dat de wetenschappen gemeten moeten worden aan de mate van hun bijdrage aan individueel geluk. Dit maakt Skovoroda actueel voor de hedendaagse psychologie en pedagogiek. Hij kan tevens een bruggenbouwer tussen oosters en westers christendom zijn.

Alfons Brüning

Dr. Alfons Brüning is wetenschappelijk medewerker van het Instituut voor Oosters Christendom te Nijmegen.

RAVENNA 2007

Theologische dialoog tussen Orthodoxen en Katholieken

Van 8 tot 14 oktober jl. vond in Ravenna (Italië) de tiende zogeheten 'plenaire' bijeenkomst plaats van de officiële internationale theologische dialoog tussen de oosters-orthodoxe Kerken en de rooms-katholieke Kerk.

Na een snelle start van de theologische dialoog in 1980 kwamen er na een kleine 10 jaar fikse haperingen in de dialoog door de kathoelk/orthodoxe spanningen omtrent de Grieks-katholieken die na de val van het communisme in Oost-Europa rond 1990 overal weer hun kerkelijke organisaties opzetten.

Positieve feiten

Na een aanzienlijke onderbreking werd weer besloten tot een heropnemen van de dialoog in september 2006 te Belgrado; dat feit op zich al en nu dus ook weer te Ravenna in 2007, is en blijft een eerste positief feit. Een tweede feit dat positief werd geduid, was inhoudelijk. De bijeenkomst in oktober ging over kerkelijk gezag, synodaliteit en primaat. Er werden drie niveaus van kerkelijk gezag onderscheiden: lokaal, regionaal en universeel (mondiaal). Als een grote stap voorwaarts wordt de erkenning aan Orthodoxe zijde gezien van een kerkelijk gezagsniveau dat mondiaal is. Dat zou op wereldniveau niet alleen een ere, maar ook een jurisdictioneel primaat inhouden (lees: een Petrusambt dat ook werkelijke beslissingsmacht heeft over heel de Kerk).

Primaat

Of het inhoudelijke positieve resultaat: oosters-orthodoxe

Bisschop Hilarion Alfeyev, de grote afwezige aanwezige van Ravenna 2007.

erkenning van een vorm van wereldprimaat binnen de Kerk zal bekijken, moet worden afgewacht. De delegatie van het patriarchaat Moskou o.l.v. aartsbisschop Hilarion Alfeyev vertrok toen er in de delegatie van Constantinopel afgevaardigden van de 'Estse Apostolische Orthodoxe Kerk' bleken te zitten. Die autonome lokale kerk onder de obediëntie van Constantinopel in een gebied dat Moskou als haar canoniek territorium beschouwt, wordt door de Russen niet erkend. Alfeyev had later zowel een procedurele als een inhoudelijke kritiek op Ravenna 2007. Hij betwijfelde de geldigheid van een oosters-orthodoxe/rooms-katholieke dialoogbijeenkomst, indien de grootste oosters-orthodoxe kerk daarbij volledig afwezig is en het slotdocument niet tekent.

Tevens had Alfeyev een stevige theologische kritiek. Het Franse oecumenische blad *Unité* van januari 2008 (een van de bronnen voor mijn bericht) suggereert dat hier de beweegredenen vooral op Orthodox terrein moeten worden gezocht. Naar aanleiding van de status van de Estse Apostolische Orthodoxe Kerk is een interorthodoxe discussie meer bloot komen te liggen, precies over de plaats van het primaatschap, en wel dat

van de oecumenische patriarch binnen de Orthodoxie zelf. Alfeyev: "Constantinopel wil ons een ecclesiologisch model opleggen dat nooit heeft bestaan in de Orthodoxe traditie en dichter staat bij het centralistische model van de Rooms-katholieke Kerk". Het oecumenisch patriarchaat heeft deze beperkende interpretatie afgewezen: "Het primaatschap is ingesteld door de canones en constitueert een onmisbaar element in de conciliaire functie van de Orthodoxe Kerk; ze verschilt weliswaar van de verhouding van de paus met het conciliaire systeem van de Rooms-katholieke Kerk, maar bezit zeer brede competenties om de communio te bewaren tussen de plaatselijke Orthodoxe Kerken onderling en met het oecumenisch patriarchaat." Het is duidelijk dat dit keer interorthodoxe spanningen, in casu tussen Constantinopel en Moskou, de dialoog danig onder druk hebben gezet, meer dan de relatie Rome-Orthodoxie. Moskou's vertrek uit Ravenna was meer dan een incident; het raakte de *core business* van het onderwerp, de primaatsopvatting.

Eigentijds

Naast de positieve resultaten heeft Ravenna 2007 andermaal laten zien dat de biterale relatie Romana/Orthodoxie tot een ongelukkige spagaat Rome, Constantinopel en Moskou is geëvolueerd. De oude discussiepunten tussen Romana en Orthodoxie over het pausambt lijken deels ingehaald door eigentijdse problemen rond kerkelijke autoriteit en – moet jammer genoeg worden gezegd – macht.

Leo van Leijsen

Brand na aanslag op een christelijk gebouw in Noord-Irak.

AANVALLEN OP KERKEN IN IRAK

Op 9 januari werden in de Noord-Irakse stad Kirkuk twee autobommen tot ontploffing gebracht. Op 6 januari werden al zeven kerken in Bagdad en Mosul getroffen door bomaanslagen. Door de bommen raakten verschillende mensen gewond en werd schade aangericht aan omliggende kerken en huizen. De eerste bom in Kirkuk ontplofte vlakbij de Chaldeeuwskatholieke kathedraal van Kirkuk, een gebouw in het centrum van de stad. Twee minuten later ontplofde een bom bij de Syrisch-orthodoxe Mar Aframkerk een kilometer verderop. Premier Nuri al-Maliki van Irak verzekerde mgr Francis Assisi Chullikaat, Vaticaans ambassadeur, dat de regering van Irak de veiligheid van christenen nauwkeurig bewaakt. Volgens hem zijn de aanslagen echter niet alleen gericht tegen de christenen in het land, maar ook tegen moslims. Voor terroristen zijn ze hetzelfde, aldus Maliki. De aanvallen tegen de christelijke minderheden zijn onderdeel van het religieuze en sectarische geweld dat de Iraakse steden teistert.

Bron: AFP, M&CNews

BISSCHOPSWIJDING GELDIG VERKLAARD

In India is strijd ontstaan doordat twee bisschoppen van de

Malankaarse Orthodoxe Syrische kerk een Syrisch-orthodoxe monnik uit Duitsland ongeautoriseerd hebben gewijd tot bisschop.

India kent twee grote Syrisch-orthodoxe Kerken, één onder het patriarchaat van Antiochië, één zelfstandig: de Malankaarse Orthodoxe Syrische kerk. Al meer dan honderd jaar leven beide kerken in India in onmin met elkaar. De twee bisschoppen die de wijding hebben verricht, waren zelf nog maar net overgegaan van de Syrisch-orthodoxe kerk van India onder Antiochië naar de Malankaarse Orthodoxe Syrische kerk. Onder de van oorsprong midden-oosterse Syrisch-orthodoxen van Duitsland – ze vallen onder het patriarchaat van Antiochië in Damascus – zijn er her en der problemen rond kerkelijk bestuur, ook in de relatie met het patriarchaat Antiochië. Het is de bedoeling dat de nieuwe metropoliët, Sevarios Moosa Gurgan, de leiding neemt over een nieuw opgericht orthodox aartsbisdom van Syrische signatuur in Europa. Hij was niet lang voor zijn wijding, evenals de twee bisschoppen, overgegaan naar de Malankaarse Orthodoxe Syrische kerk. De wijding was overigens tegen de kerkelijke wetten van de Malankaarse Orthodoxe Syrische Kerk. Volgens deze traditie moet een bisschop gekozen worden en het hoofd van de kerk dient de wijdingsceremonie te voltrekken, samen met ten minste twee bisschoppen. Het hoofd van de Malankaarse Orthodoxe Syrische kerk, 'katholikos' genaamd, woont in Kottayam, zo'n 100 kilometer verwijderd van de plaats waar de monnik gewijd is. Op 6 december jl. heeft de synode onder leiding van katholikos Baselios Mar Thoma Didymos I in Kottayam de wij-

ding ondanks de onregelmatigheden geldig verklaard op grond van pastorale bekommernis met gelovigen in Duitsland. Afgewacht moet worden wat deze uiteindelijke goedkeuring in Duitsland teweeg zal brengen.

Bron: SMCNews

'BESSARABIË'

Op 9 januari jl. heeft een groep Orthodoxe gelovigen een 'kruisweg' van ongeveer 50 km gelopen tussen de plaatsen Giurgiulesti en Cahul in de Republiek Moldavië, een grotendeels Roemeenstalig zelfstandig land ten oosten van Roemenië. De voettocht was uit protest tegen het uitzetten uit het land van enkele Roemeense Orthodoxe priesters en een moniale (en het willen uitzetten van nog één zo'n priester, vader Iulian Budescu), die behoren tot de Roemeens-orthodoxe metropolie van Bessarabië onder het patriarchaat van Boekarest. Bessarabië, in het Roemeens Basarabia, is de benaming voor een groot deel van de Republiek Moldavië. Het gebied heeft vroeger bij Roemenië gehoord en was altijd al een twistappel met zowel tsaristisch Rusland als de Sovjet-Unie. De Orthodoxen van Moldavië hoorden tijdens de periode van de Sovjetrepubliek Moldavië tot het patriarchaat Moskou. Na de val van het communisme in zowel Roemenië als de Sovjet-Unie en de zelfstandigheid van de Republiek Moldavië begin jaren '90, heeft het Roemeense Kerk de oude metropolie van Bessarabië onder haar jurisdictie hersteld, met eigen bisschoppen. Er is ook nog steeds een deel van de Moldavische Orthodoxen dat tot de Russisch-orthodoxe Kerk van Moskou behoort. De onenigheid tussen beide Orthodoxe patriarchaten heeft de relaties danig verkild. De regering van Moldavië lijkt meer op de hand van het Moskouse patriarchaat te zijn, en zet Roemeense priesters van een haar onwelgevallige kerkelijke jurisdictie op grond van ongeldige verblijfspapieren het land uit.

Bron: <http://www.noutati-ortodoxe.ro>

Katholieke Oosterse Liturgievieringen februari - maart 2008

Amsterdam
Ocohofje, Nieuwe
Keizersgracht 94

Delft
Oude Delft 18

's-Gravenhage
Raamweg 42, 2596 HN

Eindhoven
Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem
Janstraat 41

's-Hertogenbosch
Catharinakerk,
Kruisbroederhof 4

Maastricht
Kapel Zorgcentrum Amby
Achter de Hoven 25, 6225 EK

Nijmegen (BG)
Dobbelmannweg 3,
tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)
Titus Brandsma-gedachteniskerk
(voormalige Jozefkerk), Keizer
Karelplein

Rotterdam
Kerk van de Missionarissen van
het H. Hart, Karel
Doormanstraat 337

Utrecht (BG)
Kapel Zorgcentrum West,
ingang Kanaalstraat 197

■ **Amsterdam:** (Byzantijnse Gemeenschap)
Zondag 10 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Maandag 24 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Alle diensten van de Byzantijnse Gemeenschappen
(BG) in het land zijn onder voorbehoud. Voor verdere
informatie: www.pokrof.nl of het desbetreffende
secretariaat.

■ **Delft:** (BG)
Zondag 10 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 9 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

■ **Eindhoven:** (BG)
Zondag 3 februari, 11 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 2 maart, 11 u: Goddelijke Liturgie.
Maandag 24 maart, 11 u: Goddelijke Liturgie.

■ **'s-Gravenhage:** (BG)
Zaterdag 16 februari, 9.30 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 24 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 15 maart, 19 u: Vigilie en wijding van de
wilgentakken.
Zondag 16 maart, Wilgenzondag, 10 u: Goddelijke
Liturgie.
Woensdag 19 maart, 20 u: Liturgie van de
Voorafgewijde Gaven.
Donderdag 20 maart, 10 u: Vespers en
Basiliusliturgie; 20 u: Dienst van de Twaalf
Evangelien.
Vrijdag 21 maart, 14.30 u: Vespers en
Graflegging.
Zaterdag 22 maart, 8 u: Vespers en
Basiliusliturgie; 19 u: Paasmetten en Goddelijke
Liturgie.
Zondag 23 maart, 12 u: Goddelijke Liturgie bij de
Hongaarse gemeenschap in St Liduinakerk,
Koningin Sophiestraat 39.

■ **Haarlem:** (BG)
Zaterdag 8 maart, 19.30 u: Goddelijke Liturgie.

■ **'s-Hertogenbosch:** (Johannes van
Damascusgemeenschap)
Iedere zondag 10.15 uur: Goddelijke Liturgie; soms bij
afwezigheid van een priester Metten i.p.v. Goddelijke
Liturgie.

Bijzondere diensten:
Op de woensdagen 6, 13, 20, 27 februari, 5 en 12
maart, 19 u: Goddelijke Liturgie van de
Voorafgewijde Gaven.
Zondag 24 februari, Derde Zondag van de
Veertigdagentijd, Verering van het heilig en
levenschenkend Kruis, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie van Basilius de Grote met Kruisverering.
Zondag 2 maart: Vierde Zondag van de
Veertigdagentijd, gedachtis van Johannes
Climacus, monnik, 10.15 u: Goddelijke Liturgie
van Basilius de Grote.
Zondag 16 maart, Palmzondag, 10.15 u: Wijding
en Uittelding van de Palm- en Wilgentakken,
gevolgd door de Goddelijke Liturgie van Johannes
Chrysostomus.
Maandag 17 maart, 19.30 u: Goddelijke Liturgie
van de Voorafgewijde Gaven.
Dinsdag 18 maart, 19.30 uur: Goddelijke Liturgie
van de Voorafgewijde Gaven.
Woensdag 19 maart, 19.30 uur: Dienst van
Zalving en Gebed (Boetedienst).
Donderdag 20 maart, Witte Donderdag, 17 u:
Vespers en Basiliusliturgie ter gedachtis aan
het Laatste Avondmaal; 20 u: Dienst van de
Twaalf Evangelien - de Lijdensgeschiedenis in
twaalf lezingen.
Vrijdag 21 maart, Goede Vrijdag, 15 u: Vespers
van Goede Vrijdag, gevolgd door de Graflegging;
19 u: Metten van de Klaagzangen bij het Graf met
processie met het Epitafion.
Zaterdag 22 maart, Paaszaterdag, 's morgens geen
dienst; Paaszaterdagavond, 22 u:
Paasnachtviering met overbrenging van het

Epitafion naar het altaar. Daarna ontsteken van
de paaskaars en Paasevangelie, gevolgd door fees-
telijke Paasnacht-metten en de Goddelijke
Liturgie van Johannes Chrysostomus.

NB Paasmorgen en Tweede Paasdag: géén vierin-
gen.

Voor verdere informatie over de diensten:
www.byzantijnsekapel.nl of mev. Myryam Corsten,
tel. 073-6148508.

■ **Maastricht:** (BG)
Zondag 17 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 16 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

■ **Nijmegen:** (BG)
Zaterdag 23 februari, 19 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 8 maart 19 u: Basiliusliturgie, gezongen
door het Nijmeegs Byzantijns Koor.
Zaterdag 22 maart, 19 u: Paasmetten en
Goddelijke Liturgie.

■ **Nijmegen:** (Nijmeegs Byzantijns Koor)
Zaterdag 9 februari, 19 u: Basiliusliturgie en iko-
nenwijding.
Zondag 10 februari, 11.30 u: Basiliusliturgie, in
de kerk van de Nebo (redemptoristenklooster),
Sionsweg.
Zaterdag 22 maart, Hoogfeest van Pasen, 23.30 u:
Paaswake, processie, Goddelijke Liturgie.
Voor informatie over Nijmeegs Byzantijns Koor:
<http://www.hetnbc.nl/>

■ **Ootmarsum:** (Utrechts Byzantijns Koor)
Zondag 24 februari, 10.30 u: Goddelijke Liturgie
in kerk van de H.H. Simon en Judas, Kerkplein 3.
Voor verdere informatie over Utrechts Byzantijns Koor:
www.utrechtsbyzantijnskoor.nl

■ **Roosendaal:** (BG)
Zondag 30 maart, 14 u: Goddelijke Liturgie in
O. L. Vrouweparochie, Kade 23.

■ **Rotterdam:** (BG)
Zondag 3 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 2 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

■ **Tilburg:** (Tilburgs Byzantijns Koor)
NB De diensten vinden niet meer plaats in de kapel van
het klooster MSC!
Zondag 10 februari, 9.45 u: Goddelijke Liturgie,
kapel aan de Kruisvaarderstraat 32.
Zondag 9 maart, 9.45 u: Goddelijke Liturgie,
kapel aan de Kruisvaarderstraat 32.
Voor Goede Vrijdagdienst en
Paaszaterdagviering: locatie en tijd nog niet
bekend. Kijkt u hiervoor op:
www.tilburgsbyzantijnskoor.nl of neemt u contact
op met tel: 013-4672994.

■ **Utrecht:** (BG)
Zondag 17 februari, Tweede Zondag van de
Vasten, 10.30 u: Goddelijke Liturgie van Basilius,
gedachtis van alle overledenen van de gemeen-
schap.
Vrijdag 29 februari, 15 u: Liturgie van de
Voorafgewijde Gaven.
Zondag 16 maart, Palmzondag, 10.30 u:
Chrysostomusliturgie.
Maandag 17 maart, 15 u: Liturgie van de
Voorafgewijde Gaven en Ziekzalving.
Maandag 24 maart, Maandag van Pasen, 10 u:
Goddelijke Liturgie in St. Antoniuskerk,
Kanaalstraat 200.

De illustraties op de omslag:
Voorzijde: H. Cyrillus van Alexandrië, 2000,
geschilderd door Volodja Kilinkarov, 16 jaar.
Achterzijde: H. Pantaleimon, 1998, geschilderd
door Katja Koehchina, 12 jaar.
[Iconen: Svyatogorie; foto's: R.M. Girvel]

Pokrof

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene athanasius
en willibrord

